

KUVIA HUONO-OSAISUUDESTA

”Huono-osaisuus ei siis ole mikään yksilön ominaisuus. Huono-osaisuudessa on kysymys ihmisen elämän tilanteesta, jossa hän elää tietyin taloudellisin, sosiaalisin ja psyykkisin resurssein. Ja siinähan värikirjoa löytyy, värisokeidenkin tutkia.”

Näin lopettaa Seppo Helminen johdanto-osan huono-osaisuutta käsittelevässä kirjassaan. Runsaaseen sataan sivuun mahtuu lähes parikymmentä ihmiskohtaloa, kertomusta huono-osaisuudesta. Kirjaa voi lukea matkakertomuksena suomalaisten vähäosaisten sielunmaisemaan. Tai impressioidena, luonnoksina hyvin tavallisten ihmisten elämästä.

Helminen on haastatellut henkilöitään aikana, jolloin lama ei vielä ollut kunnolla kouraissut Suomen hyvinvointivaltion rakenteita. Näinä aikoina unohdamme helposti, että syrjäytymisestä, jaosta A ja B-kansalaisiin, alettiin puhua nousukauden aikana. Silti ei ole syytä pitää haastatteluja vanhentuneina. Ihmisten kertomat kantavat yhä ainakin sosiaalialan ihmisten korviin kovin samanlaisina. Huono-osaisuuden kirjo on vain laajentunut ja saanut lisäväriä.

Kirja ei jätä epäselväksi, kenen puolella kirjoittaja on. Hän toteaa itsekin yrittäneensä ymmärtää ihmisiä sekä päällä että sydämellä. Sydän on paikoitellen hallitsevassa asemassa, mikä ei ole välttämättä kielteinen piirre. Yksilötarinat ovat suodattuneet kirjoittajan tul-

kintoina keskiolutkuppiloissa, turuilla ja toreilla.

Suomalaisesta huono-osaisuudesta näyttää löytyvän tällä menetelmällä se yksilöllinen ja inhimillinen puoli, joka oikeuttaa kirjoittajaa arvostelemaan niin vallanpitäjien ja byrokraattien kuin toimittajien ja joukkotiedotusvälineiden tarjoamaa kuvaa aiheesta. Kirjoittaja toteaa, että sienimetsään ei kannata mennä karttapallo kädessä. Mitkään tilastopohjaiset tutkimukset eivät yllä tallentamaan sellaista ihmisten kokemusmaailmaa, joka Helmisen ”kuvilla meistä suomalaisista” on vankasti kansien välissä.

Vaikka osalla haastatelluista on alkoholi kuvioissa mukana, sitä ei tarjoilla selityksenä huono-osaisuuteen. Tasavertaisina käsitteinä esittäytyvät köyhyys, työttömyys, asunnottomuus, ihmissuhteiden katkeileminen, henkinen pahoinvointi, avuttomuus siinä elämänpiirissä, johon ihminen on joutunut. Vaihtoehtojen puute on keskeinen tekijä huono- ja hyväosaisuuden veteen piirretyn rajaviivan tuntumassa.

Kaikkea ihmisten henkistä pahoinvointia tai haastattelutilanteissa kokemaa ahdistusta ei toki ole pidettävä huono-osaisuutena. Joukossa on tilapäistä ahdistuneisuutta ja elämän kriisivaiheita, joissa kirjoittajan osa on ollut pikemminkin terapeutin kuin julistajan. Mutta Helminen ei varmaankaan sattumalta kuvaa loppuksi ihmistä, jolla olisi kaikki edellytykset huono-osaisu-

teen, mutta joka ei suostu asettumaan hänelle tarjolla olevaan rooliin.

Helmisen kirjossa näkyvät niin yksinhuoltajanaisten, eronneiden euroinsinöörien, pahanpohjimmaisten maalaispoikien kuin loppuunpalaneiden ammattiauttajienkin muotokuvat. Ne piirtyvät tekstin kautta vivahteikkaina ja uskottavina, vaikka paikoin kirjoittajan eläväkieliset vertaukset tuntuvatkin keinotekoisesti synnytytyiltä. Kuvat ovat joka tapauksessa herkkiä ja ihmisen sisäiseen kokemukseen eläytyviä. Tällaisia ihmisiä, tällaisia elämäntarinoita ainakin päihdetyöntekijä kuulee miltei päivittäin. Nämä elämät eivät heijasta naistenlehtien maailmaa, eivät liioin sensaatio- tai rikoslehtien sosiaalipornoa. Kirjoittaja paljastaaikin tavoitelleensa pikemmin sosiaalierotiikkaa.

Mutta kiinnostaako ketään tällainen sosiaalierotiikka, tavallisten ihmisten tavallinen elämä, etenkin näyttytyessään arkisimmassa, nurjimmassa ja kurjimmassa asussa?

Johtopäätöksissään Helminen kertoo, että hirveintä oli tuntea, aistia ja kuulla ihmisten alkaneen syyttää itseään elämäntilanteestaan, vaikka monesti oli kyse asioista, joille ei itse voinut mitään, rakenteellisia tekijöistä, joissa jotkut aina väistämättä jäävät häviölle. Tuo itsensä syyllistämisen estää näitä ihmisiä menemästä toreille julistamaan ongelmiaan. Jos viinaan meneminen onkin nähty itse aiheutet-

tuna ongelmana, ovatko työttömyys ja syrjäytyminen itse aiheutettuja?

Myös toimittajat ja yleensä tiedonvälittäjät saavat osansa kritiikistä. Käytetyt kielelliset muodot, erityisesti refleksiivirakenne, kätkee kätevästi tekijän. Meillä *sattuu* kolareita, työsuhteet *vähenevät* ja ympäristö *saastuu*. Helminen kehottaakin toimittajia poistamaan varmistimen heidän kuullessaan refleksiiviverbin. ”Sen alla on joku.”

Haastatellessaan ihmisiä kirjoittaja on havainnut ihmisten pelkäävän tulevaisuutta tunnistetuiksi joutuessaan vastakkain jonkin ison ja kasvottoman organisaation kanssa, joutuessaan peräämään etuksiinsa heidän palvelijoikseen luotujen organisaatioiden kautta. He näyttivät pitävän asioitaan niin ainutlaatuisina, että ne saatettaisiin tunnistaa, ja asioiden hoitaminen kävisi

vain vaikeammaksi.

Nyt yhden lamaa jälleen syventäneen vuoden jälkeen monet Seppo Helmisen keräämät tarinat kaipaisivat jatkoa. Miten haastatellut voivat tänään? Ovatko he ylipäänsä hengissä? Onko huono-osaisuus keskiluokkaistunut ja jakautunut tasaisemmin aikana, jolloin pankinjohtajia vaaditaan tilille ja ministeri tuomitaan valtakunnanoikeudessa vankeusrangaistukseen?

Vaikka huono-osaisuudella on yhä useammin meidän kasvomme, keitä *me* olemme aikana, jolloin solidaarisuudesta puhuminen on vanhanaikaista aina ammattiyhdistysliikettä myöten? Vienti *vetää*, kotimarkkinoiden ostovoima yhä *heikkenee* ja supertyöttömyys *jatkuu* vielä pitkään.

Alhaalta voi toki nähdä vaikka linnunratoihin saakka, mutta niin itsensä syyllistäminen kuin avuttomuus kasvottoman

valtakoneiston edessä johtavat helpommin likinäköisyyteen. Ihmisiä lähempänä ovat tavalla tai toisella selviytyminen päivästä kerrallaan. Pelko omasta syrjäytymisestä ei juuri aktivoi asuntovelkaista keskiluokkaa tekoihin kaikkein huono-osaimpien hyväksi. Eikä historia tunne kovinkaan onnellisia tarinoita huono-osaisuuden leviämisestä yhä useampien kansalaisten elämään.

ILKKA HALONEN

SEPPO HELMINEN
ALHAALTA NÄKEE KAUS
KUVIA MEISTÄ
SUOMALAISISTA
HELSINKI: CULTURA OY,
1992
132 s.

PALKKATYÖ ELÄMÄN LIEKANARUNA?

Joskus saatamme näköradiosta nähdä, kuinka toimittaja kuvittaa työttömyyslukuja näyttämällä kuvaa keskikaljakuppilan tuulitakkisista miehistä. Taustalla soi ”Elämän valtiokortit”. Työttömien ääntä ei kuulu. Ihmisen ääntä voi kuunnella kuin sadetta ja siltä voi mennä suojaan kuin sateelta.

Julkisuudesta on tullut erituryhmille ja politiikanteki-

jöille etukamppailun väline. Heidän tarpeensa ja ongelmansa näkyvät ja tulevat yleiseen tietoisuuteen toisin kuin esimerkiksi työttömien ja muiden enemmän tai vähemmän vähävaltaisten, joita hyvinvoinnin supistukset koskevat mutta joilla ei ole mahdollisuuksia esittää intressejään julkisuuden kentällä. Voittajia etukamppailussa ovat ne, jotka

hallitsevat julkisuutta. Toimittaja on tässä valtapelissä se, joka päättää, mitkä intressit ja kenen ja millä tavoin nostetaan esiin. Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliitto ja Kansanrunousarkisto päättivät antaa mykiksi vaietuille työttömille äänen järjestämällä työttömyyttä käsittelevän kirjoituskilpailun. Kilpaan osallistui 1 200 kirjoittajaa ja he tuottivat noin 12